

STUDII

Manfred
Oeming

Úvod
do biblické
hermeneutiky

CESTY K POCHOPENÍ TEXTU

Vyšehrad

© Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1998
Translation © Filip Čapek, 2001

ISBN 978-80-7429-524-9

OBSAH

Slovo k českým čtenářům	9
Předmluva	11
Úvod: Předmět a metoda knihy.	13
I. FILOZOFICKÉ ZÁKLADY	
BIBLICKÉ HERMENEUTIKY	17
a) <i>K fenomenologii porozumění:</i>	
<i>teorie hermeneutického čtyřúhelníku</i>	<i>17</i>
b) <i>Stručný přehled dějin filozofické hermeneutiky</i>	
<i>s ohledem na hermeneutiku biblickou.</i>	<i>18</i>
II. PLURALITA DNEŠNÍCH	
VYKLADAČSKÝCH METOD	45
1) Metody zaměřené na autory a jejich svět	45
a) <i>Historickokritická metoda</i>	<i>45</i>
Textová kritika /46/ Literární kritika /49/ Dějiny	
podání /51/ Kritika redakce /52/ Dějiny formy /54/	
Dějiny tradice /55/ Exegeze pojmů /55/ Popis	
historických míst textů /56/ Souhrnný výklad /57/	
b) <i>Sociálnědějinná exegeze.</i>	<i>62</i>
c) <i>Historická psychologie</i>	<i>67</i>
d) <i>Nová archeologie</i>	<i>72</i>
2) Metody zaměřené na texty a jejich svět	80
a) <i>Lingvistické strukturální metody.</i>	<i>80</i>
b) <i>Nová literární kritika/synchronní čtení</i>	<i>87</i>
c) <i>Kanonický výklad Písma.</i>	<i>93</i>
d) <i>Písmo vykládané jako dění řeči</i>	
<i>a jako událost slova</i>	<i>101</i>

3) Metody zaměřené na čtenáře a jejich svět	107
a) <i>Exegeze z pohledu dějin působení</i>	110
b) <i>Hlubinněpsychologická exegeze</i>	120
c) <i>Exegeze symbolů</i>	127
d) <i>Bibliodrama</i>	134
e) <i>Exegeze teologie osvobození</i>	139
f) <i>Feministická exegeze</i>	149
4) Metody zaměřené na věc a její svět	160
a) <i>Dogmatický výklad Bible</i>	161
b) <i>Fundamentalistický výklad Bible</i>	171
c) <i>Existenciální interpretace</i>	184

III. SHRNUÍ:

ZÁPLAVA NEBO BOHATSTVÍ VÝZNAMŮ? . .	196
Bible v pluralismu dnešních interpretačních metod	196

Seznam vybraných zkratk	207
Bibliografie	210
Rejstřík autorů	247
Rejstřík biblických postav	252
Rejstřík věcný	253
Seznam biblických míst	259

SLOVO K ČESKÝM ČTENÁŘŮM

Slovo „hermeneutika“, jež je součástí knihy, může snadno navozovat dojem, že se kniha bude věnovat složitým teoretickým problémům, které nemají s běžným životem nic společného. Opak je však pravdou. Hermeneutika není ničím odtažitým, nýbrž je nedílnou součástí našeho života. Každý člověk dennodenně vysílá zprávy o určité situaci nebo určité věci a chce, aby příjemci jeho zprávám porozuměli. Hermeneutika začíná již narozením člověka. Novorozenec vysílá signály, které mají určitý smysl, jimž by matka a otec měli porozumět a reagovat na ně. Proto pláče, když chce jíst, nařiká, když ho bolí břicho, nebo se naopak raduje ze suchých plenek. Hermeneutická činnost se v průběhu života stále více rozrůžňuje a neustále rozvíjí zejména mluvením, psaním a čtením v rodné i cizí řeči, ale ustavičně si uchovává svůj velmi praktický význam: pomáhá nám při orientaci v životě a při hledání jeho smyslu.

Rovněž „biblická hermeneutika“ je něčím velmi podstatným. Také ona často začíná narozením, když rodiče říkají své „díky Bohu“ za právě narozené dítě, modlí se za ně a dávají je pokřtít. Kojenec může vidět ze svého kočárku kostel nebo hřbitov s kříži, a tak se setkává s celou řadou symbolů, které k němu promlouvají různou řečí a které mu chtějí říci: „Bůh je zde, dává o sobě vědět, nechává se poznávat. Očekává, že svůj život povedeš určitým směrem. Dává ti radost a sílu, zakotvuje tvoji orientaci a ujišťuje tě o smyslu.“ V průběhu života se vnímání Božího slova stále více zdokonaluje a rozrůžňuje, především prostřednictvím nejrozumnějších zkušeností, jež získáváme osvojováním mluvení, psaní i čtení Bible v rodném jazyce a v cizích jazycích teologie. I když je biblická hermeneutika vědou, která někdy mluví složitou řečí, je v zásadě vždycky navýsost praktická, protože hovoří o tom, co činí každý z nás a co každý sám na sobě může pozorovat, když se pokouší porozumět ostatním lidem nebo „cizím“ textům.

Doufám, že moje uvedení do biblické hermeneutiky, uvedení do umění, které chce otevírat cestu porozumění biblické zvěsti, pomůže také v Čechách, aby zájem o četbu Bible vzrůstal. Rád bych srdečně poděkoval Filipu Čapkovi za to, že se ujal práce s překladem. Když jsem se před třemi lety ve svém heidelberském semináři o kumránských žalmech s tímto mladým doktorandem seznamoval, netušil jsem, že se jednou stane prvním překladatelem mé knihy. Jsem hrdý na to, že se prostřednictvím této knihy mohou i nadále prohlubovat dobré vztahy mezi heidelberskou Univerzitou Ruprechta Karla a pražskou Univerzitou Karlovou.

Heidelberg, 11. března 2001
(neděle Reminiscere)

Manfred Oeming

SLOVO K DRUHÉMU ČESKÉMU VYDÁNÍ

Mnoho lidí si klade otázku, jak a zda lze porozumět Bibli. Tato otázka v sobě skrývá nespočet více či méně očekávaných aspektů, které interpretaci na jedné straně činí nesnadnou, na druhé straně skýtají jistotu, že jde vždy o zásadní vykladačský podnik, jenž má svůj dalekosáhlý význam. Nové přístupy ke starým textům Písma svatého, které tak hluboce ovlivnilo naši kulturu a jež má svoji tajuplnou sílu, nehledají jen teologové. Tato kniha vyšla v Německu roku 2013 ve čtvrtém vydání a je pro mě velkou radostí, že je o ni mezi čtenáři velký zájem i v České Republice.

Heidelberg, 18. ledna 2016

Manfred Oeming

PŘEDMLUVA

„A on řekl: Kdo najde význam těchto slov,
neokusí smrti.“

(začátek Tomášova evangelia)¹

Je biblická hermeneutika jako úsilí o nalezení „významu slov“ Bible skutečně otázkou života a smrti? Osobně bych tuto otázku zodpověděl kladně, souhlasně s velkou částí protestantské, ale také židovské a nejspíše i katolické tradice. Zápas o přiměřené porozumění Bibli rozhodně není zbytečnou hrou se skleněnými perlami, nýbrž patří do samého středu osobní víry a církve.

Kdy ale můžeme říci, že jsme našli význam slov a že jsme pochopili správně určitý biblický text? To je ústřední otázka, která by nás měla v této knize zaměstnávat.

Rád bych srdečně poděkoval mnoha lidem, kteří mi pomáhali při rozpracovávání mých myšlenek. Zejména chci poděkovat svému příteli a krátkodobému asistentovi Dr. Axelu Graupnerovi, asistentce Anne-Ruth Preglové M. A. (pomohla mi jako germanistka radou při stylistických otázkách), své ženě Christianě Oemingové, sekretářce Evě Geisslerové a také Ireně Gunnewegové a Beatě Salzerové.

Mé první hermeneutické reflexe vznikaly ve druhém semestru studia v roce 1976. Tehdy jsem se jako student evangelické teologie, filozofie a pedagogiky, který přišel do Bonnu, odvážil zúčastnit semináře pro vyšší ročníky svého pozdějšího učitele, starozákonníka A. H. J. Gunnewega. Zde jsem začal přemýšlet nad Gadamerovou knihou *Wahrheit und Methode* o významu jazyka pro porozumění biblickým textům. Na tomto semináři jsem se učil důkladně poznávat a oceňovat W. Schmithalse a hermeneutickou teologii R. Bultmanna. Roku 1978 jsem poprvé jel na konferenci „Starých Marburčanů“, což je

¹ Jde zjevně o výklad Jana 8,51: „Amen, amen, pravím vám, kdo zachovává mé slovo, nezemře navěky.“

filozoficko-exegetická pracovní společnost, kterou roku 1927 založili marburští badatelé novozákoník R. Bultmann a filozof M. Heidegger a jejíž konference se od té doby koná každý rok. Tato společnost se věnuje rozhovoru exegeze se současnou filozofií a s dalšími humanitními obory. Během let se mi při zmiňovaných konferencích dostalo v diskusích plodného povzbuzení mimo jiné od filozofů jako jsou W. Anz, H.-G. Gadamer, H. Mörchen a W. Müller-Lauter, systematiků G. Ebelinga a U. H. J. Körtnera, novozákoníků G. Bornkamma, E. Grässera, O. Merka, H. Wedera, A. Lindemanna a M. Woltera a od kolegů z oboru Starého zákona H. H. Schmida, M. Roseho, P. Höffkena a A. Graupnera. Velmi důležité pro mne byly také rozhovory s aktivními učiteli náboženství a s faráři, mezi něž jsem také několik let patřil. Z jejich řad chci jmenovat aspoň B. Wildemanna z Berlína a M. Evanga z Düsseldorfu.

Počátky knihy se vztahují k roku 1990, kdy jsem obhajoval v Marburku v ostré diskusi svoji přednášku Antické učení o čtverém smyslu Písma a jeho transformace v současnosti. S vděčnou vzpomínkou na všechna ta léta věnuji tuto Biblickou hermeneutiku teologickému pracovnímu kruhu „Starých Marburčanů“, který se roku 1998 přetvořil ve „Společnost Rudolfa Bultmanna pro hermeneutickou teologii“, jež bude i nadále pokračovat v interdisciplinárním rozhovoru.

Heidelberg, březen 1998

Manfred Oeming

II. PLURALITA DNEŠNÍCH VYKLADAČSKÝCH METOD

1. Metody zaměřené na autory a jejich svět

a) *Historickokritická metoda*

A) Moderní historickokritická metoda, jež se v průběhu staletého vývoje rozdělila do celé řady pracovních postupů, je vrcholným prvkem teologické vědy a jako taková reprezentuje badatelský standard, který je předpokladem univerzitního teologického vzdělání. Pojmy vědecký a historickokritický jsou takřka synonymy. V rámci této části se nebudeme moci věnovat představení metody v celé její složitosti. Přesto se pokusíme alespoň pomocí stručného náčrtu zprostředkovat devět nejdůležitějších pracovních postupů této metody.

Mnohotvárné instrumentárium biblické exegeze je výsledkem spolupůsobení a splývání různých impulzů duchovních dějin novověku: humanismus, renesance a pietismus přicházejí s heslem *ad fontes!* Jít zpět k pramenům znamená vrátit se nazpět k původním biblickým jazykům. Systematickým studiem dochovaných starých rukopisů lze zjistit podstatné obsahové odlišnosti různých textových variant. Gramaticky exaktní filologie odhaluje rozdíly mezi původními historickými významy textů a církevními dogmaty. Je třeba si připomenout, že mimo jiné právě tyto vhledy podnítily vznik reformace. Racionalismus a osvícenství dávají podnět ke kritice víry v zázraky a kritice dogmatu o inspirovanosti Písma; to již není považováno za Boží dílo spadlé přímo z nebe, nýbrž za někdy až příliš pozemský výtvar člověka. Pro romantismus je charakteristická úcta ke geniálním jedincům a zaujetí pro vše původní a neodvozené. Postřehy romantismu zůstávají směrodatné i pro další vývoj. Vědecká diskuze historismu s sebou přináší pozoruhodný ideál objektivit výkladu Bible: Vykladač musí zcela odhlédnout od sebe sama a od vlastních hodnotových postojů, musí se učit pokorně a takřka „devótně“

přístupovat k pramenům a k neznámému světu autorů. Exeget je autorovým zástupcem a obhájcem. Jeho úkolem je překonat vzdálenost, odtažitost a neobvyklost studovaných materiálů a přiblížit je současnosti. Aby moderní čtenář mohl pronikat do hlubin minulosti, musí zcela odstranit vše, čím by ho mohla přítomnost na této cestě ovlivnit. Do dějin lze proniknout pouze jakoby „nahý“. Dogmatické a morální postoje zahrazují přístup k dějinné skutečnosti. Biblické a historické události jsou jedinečné, a proto se jako takové musí brát vážně a s úctou. Přesto nesmí být pro přítomnost z toho, co se v minulosti stalo, vyvozovány žádné bezprostřední závěry. Škaredý příkop dějin je třeba uznat jako faktum. To však není všechno. Vykладаč nemůže zůstat kriticky obezřetný jen vůči příliš hladkému osvojení minulosti, nýbrž se musí rovněž kriticky a nedůvěřivě dotazovat textu, zda to, o čem nás informuje, souhlasí. Exegeze musí zůstat v těsném kontaktu s historickými vědami, sociologií, ale také se srovnávací religionistikou a archeologií.

Syntéza všech zmiňovaných prvků přinesla poněkud paradoxně – nejdříve v protestantismu a ve 20. století také v katolicismu – kritický postoj k fundamentu teologie samotné, vůči Písmu svatému. Užití metodiky historické kritiky tak způsobuje celou řadu dogmatických problémů.¹

B) Cílem historickokritické metody je nalezení *původního* významu textů, který měly v době svého dějinného vzniku. Porozumět Bibli z hlediska pojednávané metody znamená vypátrat to, oč autorům v jejich době šlo a co svými texty zamýšleli. K tomuto záměru slouží jak prostředky užívané v teologii, tak i interpretační nástroje věd neteologických. V rámci historickokritické metody se vyvinula v průběhu posledních dvou staletí celá škála pracovních kroků. Disciplína rovněž přejala řadu vykladačských prostředků z historických a filologických věd.²

B1) Ve starověku byla Bible stejně jako všechny ostatní texty přepisována ručně. Změna nastává až s vynálezem knih-

¹ Srov. práce G. Ebelinga a Th. Södinga v bibliografii na konci knihy.

² V následujícím náčrtu se budeme řídit metodologickou učebnicí: O. H. Steck, Exegese des Alten Testaments. Leitfaden der Methodik, Neukirchen-Vluyn 1993. K terminologii a detailům, které se od Stecka odchyľují, srov. bibliografie.

tisku. Od 4.–5. století po Kr. máme k dispozici velké množství rukopisů Písma. Z předchozího období se nám zachovaly pouze fragmenty, z nichž nejznámější jsou dokumenty z Kumránu. Pohlédneme-li na starověké rukopisy, překvapí nás, že textové podání není jednotné ani v ústředních bodech. Také překlady z původních jazyků do tehdejší *lingua franca* (aramejščina, řečtina, latina, syrština aj.) vykazují povážlivé rozdíly, a tak asi odrážejí skutečnost, že se jejich předlohou staly odlišné hebrejské, popřípadě řecké texty. Textová kritika (*Textkritik*) má za úkol dochované varianty třídit a pokud možno rozpoznat, který text je nejstarší a který by tak mohl být předpokládanou předlohou ostatních textů.³ V kritických vydáních Bible se nejdůležitější způsoby různocnění, jež dokládají staré rukopisy, uvádějí v takzvaném kritickém aparátu, který čtenářům dává příležitost ověřovat si na základě původních textových podkladů moderní překlady užívané kupříkladu pro liturgické účely.

C1) Drtivá většina textových variant se týká drobností, jakými jsou chyby způsobené přeslechnutím, nesprávným čtením nebo chybným přepisem. Chyby vznikaly zejména při podobnosti počátečních nebo koncových písmen a slabik. Svou roli sehrálo také chybné dělení slov a působení paralelismů. Velký počet variant ale zároveň naznačuje, že některé texty způsobovaly tradentům a interpretům také obsahové potíže, které je podněcovaly k záměrným změnám. V podání hebrejského masoretského textu Ex 3,14 se Bůh Izraele představuje slovy „Jsem, který jsem“. V řeckém překladu (Septuagintě, zkratka LXX) se Bůh prezentuje slovy „Já jsem ten jsoucí“.

³ V současném bádání je přesný cíl textové kritiky sporný. Je cílem této disciplíny studium textu prohlášeného synagogou nebo církví mezi 300 př. Kr. až 300 po Kr. za kanonický, tedy za svatý a jako takový neproměnný (tak např. B. S. Childs, *The Old Testament as Scripture*, London ²1983, 84–106; podobně E. Tov, *Der Text der Hebräischen Bibel. Handbuch der Textkritik*, Stuttgart 1997, 239–242, který chce rekonstruovat *jeden* text, jenž stál na konci kompozičního růstu a na počátku textového tradování), nebo je lepší posuzovat texty případ od případu a zjišťovat, která z textových variant s největší pravděpodobností předcházela vzniku variant ostatních (tak zástupně za většinu exegetů např. E. Würthwein, *Der Text des Alten Testaments*, Stuttgart ⁵1988, 116–118)?

V aramejském podání čteme: „Já jsem (ten) Bůh, který učinil nebesa a zemi.“ Z pohledu obou klasických pravidel textové kritiky, kterými jsou *lectio brevior probabilior* (kratší čtení je pravděpodobně starší) a *lectio difficilior probabilior* (obtížnější čtení je pravděpodobně starší), je třeba dát přednost těžkému, ba až záhadnému hebrejskému textu. Řecký text, jenž představuje Boha promlouvajícího z hořícího keře v souvislostech ontologické filozofie, se snaží zpřístupnit text vzdělanému řeckému čtenáři. Aramejský překlad je nejsrozumitelnější. Jeho univerzální Bůh stvořitel přebývá v pouštním křoví.

V 1K 15,51 stojí podle svědectví důležitých rukopisů napsáno: „Hle, odhalím vám tajemství: *Nikdo* nezemře, nýbrž *všichni* budeme proměněni.“ Další významné rukopisy nabízejí jiný způsob čtení: „*Ne všichni* zemřeme, ale *všichni* budeme proměněni“, nebo „*Všichni* zemřeme, ale *ne všichni* budou proměněni“, ale také „*Všichni* zemřeme, ale *všichni* budeme proměněni“ a konečně „*Všichni* budeme vzkříšeni, ale *ne všichni* budou proměněni.“⁴ Co za tajemství chtěl vlastně Pavel Korinským sdělit? Nejobtížnější způsob čtení vyjadřuje představu natolik blízkého příchodu Krista, že již nikdo nezemře; při parúzii všichni získají novou formu bytí. Pro mnoho vykladačů je tento názor natolik problematický, že jej považují za nereálný a zastávají tezi, že Pavel píše o osobní možnosti prožití parúzie (srov. 1Te 4,17). Po smrti apoštola se i toto očekávání prokázalo jako liché. Na nenastalý druhý příchod Krista prý reagovali opisovači korekturami a vynechávali negaci („nikdo“, „ne všichni“) před slovesem „zemřít“. Ve druhé části výpovědi dochází přetazováním negace k obměňování počtu osob, kterých se po vzkříšení eschatologická proměna týká („my všichni“, „nikoli všichni“, „my /křesťané/“).

Oba uvedené příklady nám ukazují, proč nejsou textově-kritická rozhodnutí jednoznačná. K čistě formálním úvahám se totiž téměř vždy přidružuje obsahová argumentace, jejíž plauzibilitu posuzují badatelé různě. D. Barthélemy kupříkladu přichází ve svém proslulém *Opus magnum* starozákonní

⁴ Přehled variant a diskuze o nich viz H. Conzelmann, *Der erste Brief an die Korinther*: KEK V, Göttingen 1969, 344, pozn. 1.

textové kritiky⁵ s návrhem, aby se textověkritické problémy řešily týmovým hlasováním, ve kterém by specialisté rozhodli o pravděpodobně nejstarším textu a jehož výsledek by nato sdělili prostřednictvím publikace.

B2) Po textověkritickém utřídění a přezkoumání textu, jež je důležitou součástí vědecké práce, následuje literární kritika (*Literarkritik*). Ta aplikuje na biblické texty kritéria literární vědy: sledují se kompozice a styl textu, jeho vnitřní soudržnost a případné logické rozpory, aby se zjistilo, je-li text jednotný nebo zda byl (třeba i několikrát) přepracován. Literárněkritické bádání během sto padesáti let své existence prokázalo, že značná část biblických textů nepochází od jednoho, nýbrž od více autorů. Bible je tedy spíše literaturou tradice než literaturou autorů. Moderní literárněkritické bádání rozčleňuje studované textové materiály na základní tvar, jež obsahují, a na následné pozdější přídavky. Toto členění zasahuje až na úroveň půlveršů a jednotlivých slov. Na základě získaných poznatků se badatelé pokoušejí texty datovat a přiřazovat k určitým autorům nebo autorským skupinám. Výsledky těchto zkoumání, která poskytují uzavřený a celistvý obraz dějin biblické literatury od nejstarších počátků až po nám dnes dostupný tvar textu (*Endgestalt*), tvoří součást takzvaných „Úvodů“ do Starého a Nového zákona. Přesto nejsou výsledky literární kritiky jednotné. Zařazení textů a veršů do té či oné literární vrstvy se liší a značně nejednotný je dokonce i celkový pohled na dějiny vzniku biblických knih. Takzvaní konzervativní badatelé připisují velkou část biblických materiálů autorům, pod jejichž jmény byly sepsány, a považují tak tyto látky za staré. Naopak takzvaní kritičtí badatelé soudí, že značná část biblických materiálů představuje pozdní fikce, které do původních textů dodatečně zakomponovali anonymní spisovatelé. Ve skutečnosti je nezbytné biblické látky posuzovat případ od případu. I ta nejpřísnější literárněkritická analýza tak může někdy dojít k výsledku, který potvrdí starobylost a autentičnost některého ze studovaných textů.

⁵ D. Barthélemy, *Critique Textuelle de l'Ancient Testament*: OBO 50/1–4, Fribourg 1982nn.

C2) V příběhu o potopě z Gn 6,5–8,22 se setkáváme s četnými dubletami, které si navzájem částečně odporují. Počet zvířat se např. v 6,19 omezuje na jeden pár od každého druhu, zatímco v 7,2 se dozvídáme, že má být v arše každý druh zastoupen sedmi páry. Potopa trvá podle 7,12 čtyřicet dnů a nocí, zatímco 7,24 hovoří o sto padesáti dnech. Navíc se v příběhu o potopě mění i styl vyprávění. Proměnlivá jsou i Boží jména (Jahve a Elohim). Koincidence změn teologických a světonázorových představ, stylu a používání Božího jména vedly badatele k hypotéze, že příběh o potopě, stejně jako celý Pentateuch, obsahuje dva původně samostatné písemné prameny. Tyto prameny, které určitý redaktor (nebo určití redaktori) spojil do textového tvaru, jímž nyní disponujeme, mají svůj svébytný, doposud rozpoznatelný jazykový profil a teologickou koncepci.⁶

Další literárněkritické bádání postupně ukázalo, že rozlišení textů na více literárních vrstev není jen záležitostí takzvaných pěti knih Mojžíšových, nýbrž téměř všech biblických spisů.⁷ Kupříkladu prorocké knihy nejsou v žádném případě dílem proroka, který je jmenován v nadpisu knihy, ale ani jeho sekretáře (viz např. Jr 36). Kolem tzv. pravého jádra se v četných prepisech a po staletí aktualizovaných dodatcích nahromadily látky, které jsou podle řady badatelů mnohem obsáhlejší než původní prorocké materiály. Mudroslovné knihy, jako například Jób, jsou svědectvím neustálého obohacování původně daleko méně rozsáhlých textů o stále nové doplňky. Zřetelné stopy pozdějších dodatků můžeme nalézt dokonce i v knize Žalmů. Totéž platí i pro Nový zákon. Evangelia jsou výsledkem kombinace mnoha původně nezávislých pramenů; jedním z nich je například pramen Q, který sbíral látky týkající se výroků (*logií*) historického Ježíše, dalším pramen znamení (*semeia*) v Janově evangeliu, jenž spojuje Ježíšovy zázraky, markovskou tradici a látky specifické pro jednotlivé evangelisty. Ani Skutky apoštolů nebyly původně

⁶ Analýzu pramenů a její názorné předvedení viz např. H. H. Schmid, *Die Steine und das Wort*, Zürich 1975, 50–57.

⁷ Viz stále podnětné knihy: H. Schwager, *Die Schriften der Bibel literaturgeschichtlich geordnet*. Band I: Vom Thronfolgebuch bis zur Priesterschrift; Band II: Von der Denkschrift Nehemias bis zu den Pastoralbriefen, Stuttgart/München 1968/70; R. Smend, *Biblische Zeugnisse. Literatur des alten Israel*, Frankfurt 1967. Tato díla zprostředkovávají určitý dojem z modelů, kterých se v bádání užívá.

jednotlivým dílem. Dokonce i Pavlovy epištoly představují kompozici různých listů.⁸ Velká rozmanitost hypotéz o rozsahu, stáří, adresátech, členění a intencích konstruovaných či rekonstruovaných pramenů je téměř nevyhnutelně dána povahou textů.

V 1K 14,33c–35 nalézáme ostrý útok proti ženám. Kontextem jsou napomenutí k důvěře a pokoji v křesťanském společenství:

„Jako ve všech obcích Božího lidu, ženy necht' ve shromáždění mlčí. Nedovoluje se jim, aby mluvily; mají se podřizovat, jak to říká i Zákon. Chtějí-li se o něčem poučit, ať se doma zeptají svých mužů; ženě se nesluší mluvit ve shromáždění.“

Citovaná pasáž vůbec nezapadá do pavlovského myšlení. V 1K 11,2–16 apoštol vychází samozřejmě z toho, že se ženy veřejně modlí a prorocky promlouvají (v. 5). Pravdaže požaduje, aby při tom měly pokryté hlavy. A v Ga 3,28 Pavel zásadně prohlašuje: „Není rozdíl mezi... mužem a ženou. Vy všichni jste jedno v Kristu Ježíši.“ Zákaz mluvení v 1K 14 je proto možná interpolací, která s vypůjčenou autoritou Pavlovou artikuluje názor nepřátelský vůči ženám. Nebo se přece jen jedná o původní pavlovský text (formálně totiž naprosto zapadá do duktu 1K 14; srov. verše 28 a 30), který dokládá, že se Pavel občas pod vlivem okolností (zde asi reaguje na agitaci některých průbojných korintských žen) vzdal své revoluční teologie a upadl zpět do patriarchálních myšlenkových struktur? Nebo tu byl Pavel jenom rozmrzelý, protože se pořádně nevyspal?

B3) Literární kritika rozkládá text na jednotlivé stavební kameny. Jestliže i tyto elementární jednotky stále obsahují vnitřní napětí, které již nelze na literární rovině dále řešit, je třeba se zaobírat otázkou, zda nejsou v textu obsaženy stopy jeho prehistorie. Nesrovnalosti konečného tvaru textu zkoumají dějiny podání (*Überlieferungsgeschichte*), které text vykládají odkazem na ústní tradici, jež textu předcházela. Hypotézy dějin podání mají velkou výpovědní váhu, přestože vycházejí z toho, co nelze textově doložit.

⁸ Srov. např. W. Schmithals, *Methodische Erwägungen zur Literarkritik der Paulusbriefe*: ZNW 87 (1996) 51–82.

C3) V tradičních látkách o Elijášovi z 1Kr 17–2Kr 2 jsme svědky záhadných proměn protivníků, s nimiž prorok zápasí. Elijáš bojuje tu s králem, tu s celým lidem a jinde zase s královnou Jezábel a Baalovými proroky. Na literárněkritické rovině bychom mohli *textový* nález vysvětlit rozčleněním na jednotlivé, časově od sebe velmi vzdálené části.⁹ Při řešení problematiky ale můžeme uplatnit také poznatky dějin podání.¹⁰ Z pohledu tohoto přístupu mohou změny textu ukazovat na měnící se rámcové historické podmínky 9. století, tedy doby, kdy vznikala nejstarší elijášovská podání. Prvním „nepřitelem“ Elijáše je král Achab (kolem 874–853). O tom nás informuje 1Kr 21,19. Po krátkém panování Achazjášově (kolem 853–852) se královského úřadu ujímá Achabova manželka Jezábel (kolem 852–842). Obraz nepřitele se mění. Prorok stojí proti cizácké ochránkyni víry v Baala. Po dalekosáhlém ztroskotání elijášovského hnutí za vlády Jórama (848–845) se stává protivníkem proroka Izrael. Dějiny podání nás upozorňují na skutečnost, že se historické události významně podílejí na formování podávaných látek.

B4) Kritika redakce (*Redaktionskritik*) se opírá o poznatky literární kritiky a dějin podání. Ústřední otázky tohoto směru znějí: Jak spolu souvisejí sekundární písemné úpravy jednotlivé biblické knihy (popřípadě více knih)? Je možné tyto souvislosti, které ze druhotné práce s danou biblickou předlohou vyplývají, přisoudit určité teologické škole (např. mudroslovnému nebo deuteronomistickému hnutí)? Kritika redakce usiluje o skladbu různých textových částí a o nalezení jejich specifického jazykového a teologického profilu. Tím se liší od literární kritiky, která texty, obsahují-li určité napětí, dále rozřazuje na menší textové jednotky.

C4) Prorocká kniha Jeremjáš se zejména v prozaických promluvách nápadně podobná knize Deuteronomium. Již starší

⁹ Tak např. E. Würthwein, *Das Buch der Könige*: ATD 11,2, Göttingen 1984.

¹⁰ Srov. především O. H. Steck, *Überlieferung und Zeitgeschehen in den Elia-Erzählungen*: WMANT 26, Neukirchen 1968; M. Oeming, *Naboth, der Jesreeliter. Untersuchungen zu den theologischen Motiven der Überlieferungsgeschichte von I Reg 21*: ZAW 98 (1986) 362–382.

badatelé se proto domnívali, že Jeremjáš byl autorem, popřípadě spolutvůrcem Deuteronomia. Tuto představu korigoval W. Thiel, který poukázal na skutečnost, že deuteronomistické pasáže tvoří součást systematického redakčního přepracování knihy v celém jejím rozsahu, z čehož plyne, že prorok sám nemůže být jejích autorem.¹¹ Redakční práce deuteronomistů je nadto rozeznatelná také v jiných prorockých knihách.¹² Zatímco autentický Jeremjáš kázal o nevyhnutelnosti Božího soudu nad Judou a o nemožnosti obrácení (např. 13,23; srov. 4,22 a 6,10), deuteronomistická redakce používá radikálního zvěstování soudu jako „pedagogické hrozby a burcování k bdělosti“: „Jednou promluvím proti pronárodu a proti království, že je vyvrátím, podvrátím a zničím. Avšak odvrátí-li se onen pronárod od zla, jež páchal a proti němuž jsem mluvil, budu litovat toho, že jsem zamýšlel způsobit mu něco zlého.“ (Jr 18,7–8n; srov. 26,3 a 36,3).¹³ Celková výpověď knihy Jeremjáš se redakční úpravou značně proměňuje.

Janovo evangelium hájí výrazně přítomnostní pojetí eschatologie. Věčný život a soud nastávají již nyní: „Amen, amen, pravím vám, kdo slyší mé slovo a věří tomu, který mě poslal, má život věčný a nepodléhá soudu, ale přešel již ze smrti do života.“ (J 5,24)¹⁴ Tím se zároveň relativizuje církevní učení o svátostech. Jan na místo, kde synoptická evangelia vypravují o ustanovení večeře Páně, zasazuje pasáž o umývání nohou (J 13) a dlouhou řeč na rozloučenou (14–17). I ve čtvrtém evangeliu nicméně narazíme na konkurenční futurální (budoucnostní) pojetí eschatologie, podle něhož se soud naplní až ve vzdálené budoucnosti (např. 5,28n) a také na „normální“ učení o eucharistii (např. 6,51–58). Protichůdné výpovědi Janova díla si lze s největší pravděpodobností vysvětlit tak, že evangelium obsahuje odlišné

¹¹ W. Thiel, Die deuteronomistische Redaktion von Jeremia 1–25/26–45: WMANT 41/52, Neukirchen-Vluyn 1973/1981.

¹² Srov. např. W. H. Schmidt, Die deuteronomistische Redaktion des Amos-Buches. Zu den theologischen Unterschieden zwischen dem Prophetenwort und seinem Sammler: ZAW 77 (1965) 168–193.

¹³ Srov. A. Graupner, *š-v-b* (hebr. obrátit se): ThWAT VII (1993) 1147–1151.

¹⁴ Srov. také J 5,24; 3,16 a v. 18.

teologické vrstvy. Na jedné straně se v evangeliu setkáváme s jeho původním podkladovým zdrojem, který nás poučuje, že rozhodující význam má *nynější* rozhodnutí víry. Na druhé straně můžeme v Janově spise rozpoznat „církevní redakci“, ¹⁵ jež do evangelia zanáší kladný pohled na budoucnost a svátosti, čímž mu otevírá cestu do kánonu.

B5) Od počátku 20. století otevírá nový pohled na biblické látky sociologie. Ukazuje se, že i svaté texty Písma jsou výsledkem konkrétního společenského dění. Exegeze objasňuje pomocí sociologických vhlédů spjatost různých sociálních skupin s texty, jimiž různá společenská seskupení institucionalizovala své soudobé potřeby; texty mají svou funkci, své „místo v životě“ (*Sitz im Leben*). Tím se vyjasňuje i vzájemná souvislost užívaných jazykových prostředků a sociální důležitosti, kterou tyto prostředky vyjadřují. Sociologické důrazy nacházejí odezvu v dějinách formy (*Formgeschichte*). Porozumět biblickým látkám z pohledu tohoto pracovního kroku pak znamená správně zařadit texty do příslušných oblastí společenského života.

C5) Dějiny formy se například za účelem lepšího porozumění Žalmům ¹⁶ snaží rekonstruovat rozdílná bohoslužebná využití jednotlivých modliteb a zpěvů, z nichž nejspíš vznikaly. V Žalmech můžeme rozpoznávat rozdílná *Sitz im Leben*, jakými jsou například intronizace krále (Ž 2), exilní smuteční bohoslužba (Ž 137), noční děkovná bohoslužba pod širým nebem (Ž 8), pobožnost za nemocné daleko od Chrámu za asistence obřadních specialistů (Ž 22) nebo politické noční modlitby příslušníka nižší společenské vrstvy, jež jsou namířeny proti establishmentu (Ž 12 a 14); a mnoho dalších.

Bádání dějin formy tvrdí, že původní jedinečný literární druh evangelií byl později přizpůsobován potřebám křesťanského misijního kázání. Evangelia představují sbírku kazatelských idejí a skic, kterou musí misionář v konkrétní situaci určitého sboru obalit patřičným „masem“. ¹⁷

¹⁵ Srov. R. Bultmann, *Das Evangelium des Johannes*: KEK II, Göttingen ²¹1986, Register 560, *sub verbo*: Redaktion, kirchliche.

¹⁶ S. Mowinkel, *Psalms in Israel's Worship*, ND Sheffield 1992.

¹⁷ M. Dibelius, *Die Formgeschichte des Evangeliums*, Tübingen 1919.

B6) Dějiny tradice (*Traditionsgeschichte*) sledují soubory myšlenek, které Bible obsahuje, vyzdvihují jejich teologickou profilovanost a upozorňují na souvislosti, které mezi sebou v rámci Písma vytvářejí. Z pohledu tohoto pracovního kroku historické kritiky porozumět znamená vzájemně propojovat biblické myšlenkové komplexy.

C6) V knize Leviticus je v 16. kapitole popisován rituál velkého dne smíření, při němž se provinění Izraele vkládá na dva kozly a jednoho býčka. Při aktu vzkládání rukou na hlavu kozla Izraelci vyznávají svá provinění. Zatímco první kozel odnáší jakoby zhmotněnou „substanci hříchu“ do pouště (Lv 16,21n), druhý kozel a býček jsou zabiti a Izrael se jejich krví očišťuje od hříchu. Přesný výklad rituálu je sporný. Možná jde o zástupné obětování života. Zvíře, na něž jsou při kultickém úkonu vzkládány ruce, je ztotožněno s obětníkem, a proto za něj může zástupně zemřít. Člověk, který přísně vzato pozbyl práva na život, smí žít nově a bez viny právě díky uskutečněné oběti. Smířený Bůh daruje v spásném dění milostivě život a člověku se tak navzdory předchozím proviněním a pochybením otevírá možnost nové existence. Tato komplexní teologie oběti je v Iz 53 aplikována na utrpení a umírání jednotlivého člověka: „Byly to však naše nemoci, jež nesl, naše bolesti na sebe vzal, ale domnívali jsme se, že je raněn, ubit od Boha a pokorěn. Jenže on byl proklán pro naši nevěrnost, zmučen pro naši nepravost. Trestání snášel pro náš pokoj, jeho jizvami jsme uzdraveni... Ale Hospodinovou vůlí bylo zkušit ho nemocí, aby položil svůj život v oběť za vinu. Spatří potomstvo, bude dlouho živ a zdárně vykoná vůli Hospodinovu.“ (Iz 53,4n a v. 10) Profilované starozákonní pojetí oběti nalézá své uplatnění v Novém zákoně, kde se s jeho pomocí vykládá jednak utrpení, smrt a zmrtvýchvstání Ježíše, jednak význam večere Páně (např. Mt 8,17; 26,28; 27,12 a 38; Ř 4,25; 1 Pt 2,21–25).¹⁸

B7) Základním pracovním krokem exegeze pojmů (*Begriffs-exegese*) je studium slovních polí. V posledních letech se tato metoda zejména přispěním počítačů zpřesňuje a dále rozvíjí. Specifická sémantika biblického jazyka se tak stává stále zřetelnější.

¹⁸ Srov. např. B. Janowski, *Gottes Gegenwart in Israel*, Neukirchen 1993.

C7) Specifičnost biblických jazyků nám obsáhle zpřístupňuje mnoho velkých teologických slovníků ke Starému a Novému zákonu.¹⁹ Nahlédneme-li do nich, zjistíme, že biblické pojmy mají i přes nejužší příbuznost s okolní soudobou literaturou také poněkud jiný význam. Kupříkladu „spravedlnost“ neznamená ve Starém zákoně ctnost, na jejímž základě obdrží každý, co mu patří (*iustitia distributiva*), ale spíše chování, které se považuje v rámci určitého společenství za přiměřené. Nejde tedy o prosazení individuálních nároků na právo, ale o schopnost zasadit se o společné blaho. Také slabým a potřebným, kteří nejsou s to se prokázat žádným „legitimním“ oprávněním nebo právním nárokem, se má dostat práva. Biblická spravedlnost se tak dostává do silné afinity s pojmy „solidarita“, „milosrdenství“, „ochota pomoci“, z čehož pak plyne, že *iustitia distributiva* může teologicky představovat přesný opak toho, co označujeme jako „spravedlnost Boží“. Bůh obdarovává také toho, kdo již nic neočekává, a dokonce i takový člověk, který by si nezasloužil nic jiného než trest, je předmětem Božího zájmu. Bůh mu daruje to, co je rozhodující, totiž spásu (*iustitia salutifera*). V evangeliu o Ježíšově zástupné oběti života, kterou smrtí za naše hříchy podstoupil, „se zjevuje Boží spravedlnost, která je přijímána vírou a vede k víře“ (Ř 1,17). „Jestliže proviněním Adamovým smrt se zmocnila vlády skrze jednoho člověka, tím spíše ti, kteří přijímají hojnost milosti a darované spravedlnosti budou vládnout v životě věčném skrze jednoho jediného, Ježíše Krista.“ (Ř 5,17)

B8) Intenzivní studium dějin Palestiny a prostředí, v němž Bible vznikala, umožňuje stále jasněji popsat *historická místa* textů. Přesto je stav některých pramenů natolik neúplný, že musíme hovořit o určitých časových obdobích jako o „temných dobách“. To platí zejména o předkrálovském a raně královském období, stejně jako o době perské. Při zkoumání textů a lokalit, jež by s texty mohly souviset, je nezbytné pečlivě odlišovat

¹⁹ Theologisches Wörterbuch zum AT, Botterweck/Fabry/Runggren (vyd.), 1972nn; Theologisches Handwörterbuch zum AT, Jenni/Westermann (vyd.), 1971; Theologisches Wörterbuch zum NT, Kittel/Friedrich (vyd.), 1933nn; Exegetisches Wörterbuch zum NT, Balz (vyd.), 1980nn.

původní okolnosti spojené se vznikem určitého textu od jeho následujících sekundárních úprav, které již probíhaly v pozmeněném historickém kontextu. Historickou lokalitou není ani tak místo, na kterém stál „psací stůl“ biblického autora, ale spíše celkový souhrn historických fakt relevantních pro porozumění textu, mezi něž bezesporu patří také archeologická a náboženskodějinná data stejně jako poznatky duchovních dějin.

C8) Význam dějin starověku pro porozumění biblickým textům je natolik zřejmý, že se na tomto místě můžeme zřici příkladů a odkazujeme čtenáře na příslušná díla.²⁰

B9) Souhrnný výklad (*Gesamtinterpretation*) sumarizující výsledky jednotlivých pracovních kroků, které mapují záměr textu způsobem příčného řezu, se táže po *intentio recta* (přímý záměr). Cílem interpreta je, aby text četl jak očima autora(ů), tak také pohledem prvních (stále se měnících) adresátů.

C9) Co zamýšlel třeba Pavel dopisem Římanům? Apoštol jistě nepsal Římanům proto, abychom mohli na jeho listu provádět textověkritická cvičení nebo analyzovat jeho styl a literární ucelenost. Ani analýza *Sitz im Leben* jednotlivých prvků dopisu a zkoumání náboženského prostředí, které formovalo teologické představy autora, není Pavlovým záměrem. Také promýšlení souvislostí v rámci Bible jako celku, přesné definování slovní analýzy nebo uvažování o apoštolově dějinné situaci je mimo rámec autorových úvah. Pavel chce zvěstovat evangelium o ospravedlnění bezbožného. Jde mu o důsledky, které z této radostné zvěsti vyplývají. Jednotlivé kroky historickokritické metody přispívají sice k přesnějšímu porozumění tohoto pavlovského evangelia, avšak závěrečný souhrnný výklad musí jasně předložit obsah toho, co apoštolovi leželo na srdci.

D) Historickokritická biblická věda dnes disponuje neuvěřitelným množstvím poznatků, které se neustále rozrůstají.

²⁰ Srov. např. A. H. J. Gunneweg, *Geschichte Israels. Von den Anfängen bis Bar Kochba und von Theodor Herzl bis zur Gegenwart*, Stuttgart 1989; H. Donner, *Geschichte des Volkes Israels und seiner Nachbarn in Grundzügen: GAT 4,1.2*, Göttingen 1995; F. Vouga, *Geschichte des frühen Christentums*, UTB 1733, Tübingen 1994. Česky: *Dějiny raného křesťanství*, 1997, CDK, Brno/Vyšehrad, Praha.

Pozoruhodný je také rozsah našich informací o světě autorů. Dosažené vědecké výsledky si zasluhují respekt. Racionalitě novověkého myšlení biblická věda plně vyhovuje. Historickokritická věda zkoumá Písmo všemi prostředky bez dogmatických předsudků a tabu. Pracovní postulát této disciplíny vykládat Bibli *etsi deus non daretur* (jako by Boha nebylo) odpovídá moderní autonomii rozumu. Při teologickém rozhovoru s ateistickým světem se uplatňují historické kategorie. Historickokritická věda rozlišuje historicky jisté a historicky pravděpodobné, faktum a vyznání víry. Tím zbavuje texty zčásti břemene, že musí být něčím, čím nechťejí být, tedy historicky přesným záznamem událostí. Paušální hodnocení Bible jako pohádky, lži, klamu nebo kněžského podvodu se považuje z hlediska historickokritické metody za vědecky nelegitimní. Bible je kérygma, lidské zvěstování víry v různých dějinných podmínkách. Historickokritické bádání umožňuje nahlédnout délku dějinného zrodu textů Starého a Nového zákona, což velmi usnadňuje jejich porozumění. Intelektuální poctivost a odvaha disciplíny klást biblickým textům neustále nové otázky látky Písma uzemňuje a vytváří pro ně prostor, který je otevřený dalším interpretacím. Přesná analýza rozdílných teologických koncepcí, které Bible obsahuje, chrání plnost a šíří Božího slova jednak před dogmatickým znivelizováním, jednak před fundamentalistickým zábořem.

Mimořádné úspěchy moderní biblické vědy, kterých tato disciplína bezpochyby dosáhla, mají i své stinné stránky. Jako ambivalentní se ukazuje nepřehledné množství badatelských směrů a lavina sekundární literatury k téměř každému detailu Bible. Skutečnost, že již nikdo není schopen obsáhnout tuto disciplínu jako celek, klade otázku nad významem vědeckého diskurzu. Teologové nebiblisté, o laicích ani nemluvě, se již sotva odvažují do Písma nahlížet. Taktéž expert z oboru je jen částečně obeznámen s aktuálním stavem bádání, protože je nucen dále se specializovat, vyvíjet a osamostatňovat jako „specializovaný specialista“. Člověk, který se této činnosti neúčastní, má pak nezřídka dojem, že jde o „počítání zrnek hrachu“. Historickokritická biblická věda pojímaná jako elitářský, vysoce specializovaný literární a historiografický pod-

nik má v sobě cosi odtažitého. Tato disciplína je mimořádně náročná (už požadavkem znalosti četných jazyků kolem Bible), a tím ovšem značně vzdálená praxi. Není proto divu, že sbory a církve pocítují její výsledky jako zatěžující a sotva zprostředkovatelné. To způsobuje rozčilení a bezmocné ochromení. Akademický provoz v sobě navíc skrývá i určitou problematickou samozákonitost: Systém, který sám sebe vědecky kvalifikuje promociemi a habilitacemi, jež mají být „originální“ a musí vykazovat badatelský „pokrok“, nutí k stále odvážnějšímu rozehrávání myšlenkových her, které nakonec postrádají jakoukoli plauzibilitu. Tato skutečnost vede k stěží přehlednému záplavě hypotéz a k regionalizaci pravdy. Co se na jedné univerzitě považuje za aktuální výsledek bádání, je o pár set kilometrů dál pokládáno za naprostý nesmysl. Následky exegetické nejednotnosti a roztříštěnosti jsou povážlivé. Těm, kteří se akademických her neúčastní, se historickokritická metoda jeví spíše jako prostředek k dalšímu zastření biblických textů než jako spolehlivý nástroj k jejich vysvětlení. Třídění (re-)konstruovaných vrstev textu podle stáří povážlivě znesnadňuje laikům možnost sledovat odbornou biblickou diskuzi. Tento fakt podtrhuje i zjištění, že dnes v exegezi namísto konsensu panuje „všeobecný chaos“.²¹ Navíc se ukazuje, že se stále více „biblickovědeckých“ studií textům Písma dalekosáhle vzdaluje. Ve středu zájmu se objevují spíše Starý Orient, helénismus, rabínský judaismus nebo archeologické detaily, které se již Bible sotva týkají. Tyto studie se tak naprosto izolují od teologického rozhovoru věnovaného současným otázkám víry. Požadavek objektivit a neutrality způsobuje, že je exegeze politicky nekritická a málo odolná vůči ideologizaci z té či oné strany. Metodická zásada disciplíny vykládat Bibli jako by Boha nebylo – tedy traktovat Písmo jako produkt lidských zájmů, potřeb a psychických tužeb – vede k tomu, že někteří studenti považují historickokritickou metodu za nejmenší formu kritiky náboženství a za nejvybranější formu

²¹ To s osvěžující upřímností přiznává H. Merkel ve stati *Das Gesetz im lukanischen Doppelwerk*, v: *Schrift und Tradition* (FS J. Ernst), Paderborn 1996, 121.

rozkladného ateismu. Boží slovo se tak někdy rozpadá na hypotézy textové kritiky, literární kritiky, kritiky formy, dějin podání a dějin náboženství, jejichž správnost je někdy nadmíru nejistá. Co vlastně znamená vzhledem k této pluralitě teorií reformační zásada *sola scriptura*? V praxi akademické exegeze se rychle směřují historické soudy a teologická hodnocení. Pasáže, které považuje literární kritika za pozdní, se snadno diskvalifikují jako teologicky méněcenné (nebo naopak). Atomizace textů a zdůrazňování skutečnosti, že jsou biblické látky dílem lidských rukou, mohou způsobit, že Písmo ztratí svůj střed, že z něho vyprchá jeho duch. Agnostické bádání zřikající se předpokladu existence a působení Boha v tomto světě dochází vždy jen k tomu, co si na počátku stanovilo za své premisy. Neztrácí tím Boží slovo zcela své zvláštní postavení?

„Věc Bible nepochopíte, pokud nehodláte brát ohled na to, do čí oblasti skutečnosti vstupujete, a pokud se nenecháte vzít Písmem za ruku. Neučiníte-li tak, pak Písmo rozbijete a rozeberete stejně jako hodinky na mnoho malých součástí. Budete tyto součástky podrobně zkoumat a studovat, ale složit zpět je již nedokážete. Hodinový strojek, jeho zvláštní chod a vyzvánění budou zničeny. Nejde přece o to, že studujeme jednotlivosti soukolí, ale o rozpoznání, že toto soukolí do sebe zapadá a naplňuje všechno jedním pohybem. Každý výklad Písma svatého nás chce zcela vtáhnout do tohoto pohybu, který není ničím jiným, než pohybem vycházení Božího lidu k cíli, jenž mu byl stanoven.“²²

Pochybené nasměrování metody, které jsme stručně nastínil, vede často k nespokojenosti a k opakované kritice. Historickokritická metoda, chlouba a výkladní skříň evangelické teologie, se ocitá v hluboké krizi. Hledání východisek z této krize se různí. Uveďme si alespoň tři základní směry:

Jedni si myslí, že dosáhnout přesvědčivých výsledků je možné pouze důsledným setrváváním v dosavadním trendu. Věda se po období znejistění opět dopravuje k novému konsensu. Pro zástupce tohoto směru jsou řeči o krizi pouhými žvásty.

²² H. J. Iwand, *Glauben und Wissen*, v: *Nachgelassene Werke I*, München 1962, 272.

Druhý směr, nám osobně blízký, vyjadřuje naději, že se exegeze vrátí ze svého stávajícího okrajového postavení zpět do středu teologického zájmu. Předpokladem úspěšného návratu je intenzivnější zapojování současných teologických otázek a nezbytná je rovněž hermeneutická reflexe metody jako takové. Historickokritické bádání musí překonat vlastní izolaci. Biblická věda musí vstoupit do rozhovoru jednak se systematickoteologickými a praktickoteologickými disciplínami, jednak s agnostickým a ateistickým myšlením 20. století.

Třetí směr, který se obává „konce historickokritické metody“, ale zároveň jej propaguje, hledá k této disciplíně alternativy a doplnění. Tato tendence nabývá na síle zejména mezi teology z praxe. Při vzdělávání farářů a učitelů se setkáváme se strašlivým nezájmem o tuto metodu. Lhostejnost k výsledkům historickokritické biblické vědy se pojí s velkou dychtivostí po alternativních vykladačských přístupech.

Historickokritická biblická věda si musí uchovat a uchová svůj zásadní význam, protože je stejně podstatně spjata s kritickým duchem moderny jako s protestantským základním principem *sola scriptura* a s katolickou zásadou zaměřenosti církevního učení na svědectví svatopisců a apoštolů. Tato vědecká disciplína je důležitá a nenahraditelná. Přesto je třeba brát zmiňovanou nespokojenost vážně. Hermeneutická debata posledních třiceti let se totiž z velké části vztahuje právě k neuspokojivým a nedostatečným výsledkům historickokritického bádání. Proto musí také zástupci této metody pečlivě studovat množství existujících alternativ a ptát se po jejich přínosu pro pochopení Bible.

Na následujících stranách se budeme věnovat třem směrům bádání, které pojednávanou metodiku, ač stále patří do jejího rámce, určitým způsobem překračují a usilují o ještě přesnější zachycení světa starověkých autorů.

REJSTŘÍK AUTORŮ

- Adorno, Th. W. 39
 Albertz, R. 62, 64, 66
 Alt, F. 117
 Alter, R. 89, 90
 Anz, W. 12, 101
 Aristobulus 21
 Aristoteles 19, 24, 25, 43, 160, 203
 Arzt, P. 154
 Auerbach, E. 89, 90
 Augustin 22, 23, 25, 41, 109
 Austin, J. L. 82
 Avi-Yonah, M. 74
 Ayer, A. J. 82
- Baldermann, I. 130, 131
 Balz, H. 56
 Barr, J. 96
 Barth, K. 160, 162, 166, 167, 168, 169, 170
 Barthélemy, D. 48, 49
 Barthes, R. 82
 Barton, J. 96, 179
 Bauer, W. 127
 Bayerdörfer, H.-P. 118
 Beck, H. W. 176
 Becker, J. 164
 Beisser, F. 164
 Ben-Arieh, Y. 72
 Bengel, J. A. 26
 Berg, H. K. 15, 16
 Bernhard, L. 154
 Bianco, F. 203
 Biehl, P. 130, 132
 Billerbeck, P. 112
 Birus, H. 31
 Bismarck, O. von 117
 Bloch, E. 37
 Böcker, W. 132
 Boff, L. 144
- Bohlen, R. 86
 Bornkamm, G. 12
 Botterweck, J. 56
 Bubner, R. 35
 Bucher, A. A. 130
 Budde, A. 96
 Bühler, K. 101
 Bultmann, R. 11, 34, 35, 54, 162, 169, 175, 184, 185, 194, 195
- Cardenal, E. 142
 Carnap, R. 82
 Carroll, R. P. 88, 93
 Cobb, J. B. 102
 Cochlovius, J. 175
 Conzelmann, H. 48
 Croatto, J. S. 144
 Crüsemann, F. 63, 73, 146
 Culler, J. 107
- Dächsel, A. 113
 Dalfehr, I. 198
 Daniel, G. 72
 Dassmann, E. 13
 Delkurt, H. 182
 Derrida, J. 82, 107, 108
 Dever, W. G. 74
 Dibelius, M. 54
 Dienst, K. 199
 Diestel, L. 14
 Dietrich, R. 81
 Dietrich, W. 189
 Dilthey, W. 31, 34, 67
 Dohmen, Ch. 14, 15, 40, 107, 153
 Domay, E. 130
 Donner, H. 57
 Drewermann, E. 115, 122, 123, 124, 126
 Dröschner, V. B. 177

- Droysen, J. G. 30, 31
 Dussel, E. 142

 Ebach, J. 112
 Ebeling, G. 12, 14, 46, 102, 106, 111
 Eco, U. 40, 41, 43, 81, 119
 Eichendorff, J. 106
 Engels, B. 37, 62, 139
 Erlich, V. 81
 Ernesti, J. A. 26
 Evang, M. 12

 Fabry, H.-J. 13, 56
 Fangmeier, J. 106
 Feuerbach, L. 37
 Filón Alexandrijský 13, 21
 Fischer, R. 197
 Fishbane, M. 13
 Flacius, M. 25
 Flavius, J. 21, 115
 Forget, Ph. 108
 Fornet-Betancourt, P. 141
 Foucault, M. 82
 Frank, M. 28
 Frankmölle, H. 145
 Freud, S. 37, 38, 39, 67, 120, 205
 Frevel, C. 79
 Friedrich, G. 56
 Fritz, F. 74
 Fritz, V. 72, 74, 87
 Früchtel, U. 130
 Fuchs, E. 80, 102, 106
 Fuchs, O. 87

 Gadamer, H.-G. 11, 12, 35, 36, 101, 110, 134
 Gallig, K. 74
 Gerhard, J. 25
 Gerstenberger, E. 144
 Glatzer, N. N. 118
 Goethe, J. W. 82, 88, 105, 185, 191
 Gradwohl, R. 112, 115
 Grässer, E. 12, 195
 Graupner, A. 12, 53, 182
 Greenberg, M. 90, 91

 Grimm, G. E. 118
 Gross, W. 167
 Grossmann, S. 151
 Grotius, H. 26
 Grünwald, K. 198, 203
 Gumbrecht, H. U. 108
 Gunkel, H. 153
 Gunneweg, A. H. J. 11, 14, 57, 103, 104, 106, 189, 191, 193
 Gutiérrez, G. 144, 145
 Güttgemanns, E. 83

 Habermas, J. 39
 Hachmann, R. 74
 Halbfas, H. 130, 131, 132
 Händel, G. F. 120
 Harnack, A. 194
 Hartmann, K. 118
 Hausmann, J. 152
 Hayner, S. R. 108
 Heeschen, C. 81
 Hegel, G. F. W. 27, 36
 Heidegger, M. 12, 32, 33, 34, 101, 102, 184, 191
 Herder, J. G. 27
 Hermand, J. 199
 Herrmann, S. 78
 Hertzberg, W. 153
 Hillel 21
 Hinze, U. 132
 Hochgrebe, V. 118
 Höffken, P. 12, 158
 Homér 20, 89, 90, 195
 Horkheimer, M. 39
 Hossfeld, F.-L. 96
 Hübner, H. 14
 Hund, W. D. 81
 Hunter, J. H. 108
 Husserl, E. 80
 Huth, W. 173

 Childs, B. S. 14, 47, 93, 95, 97, 98, 161, 164, 167, 170
 Christiansen, I. 21
 Chomsky, N. 82

- Ibn Gabirol 22
 Iwand, H. J. 60

 Jäger, H. 101
 Janowski, B. 55, 189
 Jaspers, K. 68, 129
 Jauss, H. R. 110, 111
 Jenni, E. 56
 Jeremias, J. 188
 Jobling, D. 108
 Jonas, H. 195
 Joukowski, M. 74
 Jung, C. G. 120, 121, 122
 Jüngel, E. 106, 129

 Kähler, M. 170
 Kalvín, J. 168
 Kanngiesser, S. 81
 Kant, I. 26, 31, 116
 Karpp, H. 14
 Käsemann, E. 170
 Keel, O. 74, 75, 76
 Kermode, F. 90
 Kessler, R. 153
 Kierkegaard, S. 29, 30, 35, 114, 170, 191
 Kim, J. 83
 Kittel, R. 56
 Klement Alexandrijský 23
 Klessmann, M. 70
 Koch, D. A. 14
 Kockelmans, J. J. 101
 Köckert, H. 167
 Koenen, K. 92, 96
 Kollmann, R. 136, 138
 Körtner, U. H. J. 12
 Kraus, H.-J. 66
 Krötke, W. 167
 Küchler, M. 74
 Kunstmann, J. 110
 Kuschel, K.-J. 118

 Landauer, R. 193
 Lange, D. 106
 Lange, E. 114
 Lange, J. P. 113

 Langenhorst, G. 118
 Leibniz, G. W. 42
 Lemche, N. P. 78
 Lerch, D. 114
 Lessing, G. E. 26, 115, 162
 Levinas, E. 138, 142
 Lévi-Strauss, C. 82
 Lindemann, A. 12
 Lohfink, N. 64, 96
 Löning, I. 170
 Loretz, O. 21
 Luther, M. 24, 25, 116, 153, 162
 Luz, U. 16, 116
 Lyotard, J.-F. 42

 Mack, B. L. 21
 Maier, G. 175
 Maier, J. 14
 Maimonides 23
 Marcuse, H. 39
 Maren-Griesebach, M. 82
 Marks, H. 88
 Marsden, G. M. 173
 Marshall, H. 175
 Marx, K. 36, 37, 39, 62, 139, 148
 Mayer, R. 21
 McKenzie, S. L. 108
 Meesmann, H. 118
 Mehlhausen, J. 79, 162
 Merk, O. 12
 Merkel, H. 59, 147, 148
 Merklein, H. 196, 203
 Mesters, C. 144
 Metz, J. B. 144, 145
 Meyer-Wilmes, H. 151
 Michel, K.-H. 25, 175
 Michelfelder, D. P. 108
 Möller, Ch. 106, 113
 Monheim-Geffert, M. 158
 Moor, C. de 200
 Moore, S. D. 108
 Mörchen, H. 12
 Moreno, J. L. 134
 Mosis, R. 96
 Mowinckel, S. 54
 Müller-Lauter, W. 12

- Negev, A. 74
 Nestle, D. 106
 Neuer, W. 183
 Noort, E. 73
 Noth, M. 73

 Oeming, M. 52, 68, 94, 96, 99,
 103, 127, 147, 173, 181
 Origenes 23
 Osten-Sacken, P. 112, 194
 Otto, E. 179, 182, 188

 Palmer, R. E. 108
 Pannenberg, W. 162
 Paul, S. M. 74
 Pfister, O. 122
 Pixley, J. 141
 Platón 18, 19, 20
 Plett, H. F. 81
 Pöhlmann, H. G. 148
 Polzin, R. 88
 Preuss, H. D. 115

 Quine, W. V. O. 82

 Rabbi Eliezar 115
 Rabbi Eliezer 21, 112
 Rabbi Gamaliel 69
 Rabbi Jehuda bar Šalom 115
 Rabbi Jišmael 21
 Rabbi Jóna 115
 Racine 111
 Ranke, L. 30
 Reimarus, H. S. 26, 115
 Reimer, H. 145
 Reiterer, F. V. 154
 Renz, J. 75
 Reventlow, H. Graf 13, 14
 Richter, W. 83
 Ricoeur, P. 129, 132
 Riedel, M. 204
 Riederer, J. 74
 Ringgren, H. 56
 Robinson, J. M. 102
 Röllig, W. 75

 Rorty, R. 107
 Rose, M. 12
 Russell, L. M. 151

 Saebo, M. 13, 14
 Saint-Exupéry, A. 126
 Sanders, J. A. 95
 Saussure, F. 82
 Sauter, G. 164, 165
 Scherer, S. 176
 Schiwy, G. 81
 Schleiermacher, F. D. E. 28, 29,
 31, 35, 67, 161
 Schmeller, Th. 142, 145
 Schmid, H. H. 12, 50, 73, 79, 162
 Schmidt, B. F. 65
 Schmidt, W. H. 53, 182, 188
 Schmithals, W. 11, 51, 179, 184,
 189, 190
 Schneider, K. 68
 Schoenborn, U. 141
 Schottroff, W. 63, 65
 Schroeter, H. 198, 203
 Schunack, G. 109
 Schüngel-Straumann, H. 153
 Schüssler-Fiorenza, E. 151
 Schwager, H. 50
 Schwantes, M. 144, 145
 Schweizer, A. 116
 Schweizer, H. 83, 84, 86
 Seebass, H. 15
 Seifert, E. 152, 154
 Semler, S. 26
 Seybold, K. 108
 Shakespeare, W. 88
 Siegele-Wenschkewitz, L. 158
 Sierszyn, A. 173
 Silberman, N. A. 72, 73
 Simon, R. 26
 Sinemus, V. 81
 Sini, C. 203
 Sistermann, R. 130, 133
 Sivan, G. 111
 Smend, R. 50, 167
 Söding, Th. 14, 46

- Sorge, H. 155, 156
 Spener, Ph. 26
 Spieckermann, H. 188
 Spiegel, Y. 130
 Spinoza, B. 26
 Steck, O. H. 46, 52, 96
 Stegemann, W. 63, 65
 Stemberger, G. 13, 21, 107, 112, 113
 Stenger, W. 80
 Stern, E. 74
 Sternberg, Th. 15
 Stolz, W. 21
 Strack, H. 112
 Stuhlmacher, P. 14
 Sundermeier, Th. 110

 Tammeus, R. 132
 Tellenbach, H. 69
 Theissen, G. 72, 74, 77
 Thiel, W. 53
 Thiele, J. 82
 Thilo, H.-J. 69
 Thorley, J. 154
 Thurneysen, E. 160
 Tillich, P. 129, 132
 Timm, H. 128, 201
 Titzmann, M. 83
 Todorov, T. 81, 87
 Tov, E. 47
 Tribble, P. 150
 Troeltsch, E. 32
 Trowitzsch, M. 106
 Uehlinger, Ch. 74, 75, 76
 Ulonska, H. 71
 Usdorf, W. 110

 Vachek, J. 81
 Vawter, B. 176
 Vouga, F. 57
 Vrijdaghs, B. 148

 Waalkes, O. 194
 Wach, J. 30
 Wacker, M. Th. 158
 Wagner, F. 161, 162, 200
 Wahl, F. 87
 Walser, M. 107
 Warning, R. 107, 111
 Weder, H. 12, 104, 105, 106
 Wehrli, F. 20
 Weidinger, N. 130
 Weippert, H. 74
 Welsch, W. 204
 Wenz, G. 162
 Westermann, C. 56
 Wiedemann, H.-G. 114
 Wildemann, B. 12
 Wiseman, J. P. 176
 Witte, M. 91
 Wittgenstein, L. 40, 82
 Wolter, M. 12
 Würthwein, E. 47, 52, 98

 Zenger, E. 96, 108, 145
 Ziegert, R. 162, 164, 165, 198, 200
 Zillesen, D. 130
 Zimmerli, W. 66
 Zimmerling, P. 175
 Zinzendorf, N. L. 26
 Zobel, H.-J. 152

REJSTŘÍK BIBLICKÝCH POSTAV

- Ábel 16
Abraham 66, 89, 90, 99, 114, 115,
173, 174, 175, 176, 181
Adam 56, 157
Achab 52
Achazjáš 52
Ámos 145, 147
Andronikus 154

Bat-šeba 153, 154

David 66, 147, 150, 153, 154
Debóra 150

Elíhú 91
Elíjáš 52, 97, 98, 198
Ester 147, 152
Eva 152, 157
Ezdráš 127
Ezechiel 68, 71

Hagar 152
Herodes Antipas 78, 118, 120

Izajáš 147
Izák 89, 113, 114, 115, 116, 176

Jákob 21, 176
Jan 78, 194
Jeremjáš 92, 156
Jezábel 37, 79
Jiftách 152
Jób 66, 83, 90, 91, 92, 147
Jonáš 177
Jóram 52

Josef 147
Judit 152
Junius 154

Kain 16
Kazatel 63, 64, 66, 157

Lot 152, 155
Lukáš 14

Marie 156, 183
Marie z Betánie 156
Matitjáš 99
Matouš 14
Mojžíš 21, 22, 23, 176

Nábot 52, 86
Nebúkadnesar 92
Nehemjáš 50, 147

Pavel 14, 48, 51, 57, 69, 70, 71,
147, 154, 157, 160, 168, 172, 189,
190, 194
Petr 120

Rafael 124
Rút 152

Sára 124, 125, 152
Saul 69
Sípóra 152

Šalomoun 66, 154
Tóbijáš 123, 124, 125

REJSTŘÍK VĚCNÝ

- Adaptabilita 95
- Ad fontes 45
- Agnosticismus 60, 199
- Alegorie/Alegoréze 9, 14, 20, 21, 24, 25, 126, 146, 190
- Alexandrijská škola 23
- Anagram 112
- Analogie 31
- Anamnésis 19
- Analytická filozofie jazyka 82
- Analytika/Analýza pobytu 32, 184, 186
- Anima 121, 123
- Animus 121
- Antijudaismus 194, 195
- Antropologie 79
- Aplikace 23, 141, 186
- Apologetika 161
- Archeobotanika 74
- Archeologie 72nn
- Archeozoologie 74
- Archetyp 121
- Ateismus 59
- Autentičnost existence 33, 184, 186
- Autonomie 161
- Autorita 36, 69

- Bibliodrama 134–139
- Bohyně 77, 155–157
- Boží synovství 146
- Boží slovo 95
- Bühlerův jazykový model 101, 106

- C14 metoda 74
- Causa principalis 25
- Causa instrumentalis 25
- Církevní dějiny 14, 32, 119
- Cui bono 62

- Číselná hodnota 21, 112

- Dcera 124, 125, 152, 155
- Dějinné skutečnosti 26
- Dějiny/Kritika formy 54, 57, 96, 191
- Dějiny hospodářství 62
- Dějiny podání 51–52, 60, 88, 94
- Dějiny působení 110
- Dějiny recepcce 112, 115, 119, 191, 152a
- Dějiny tradice 55
- Dějiny zjevení 94
- Dekonstruktivismus 107, 108, 119
- Demytologizace 20, 109, 187, 195
- Děti 130, 131nn, 182
- Dezobjektivizace 43
- Diachronie 81, 93, 94, 100, 200
- Dialektická teologie 105, 162, 163, 166
- Dialog 19, 36, 101
- Dicta probantia 162, 165, 169
- Dogmatický výklad Bible 61, 161–171
- Doslovný význam 21, 23

- Emancipace 149, 150, 157
- Emblematický výklad 77
- Epigrafie 75
- Eschatologie 53, 102n, 106
- Estetika produkce 107
- Estetika recepcce 107
- Estetika ztvárnění 107
- Etika 79, 116, 161, 171, 178n, 203
- Etika elity 116
- Etika, prozatímní 116
- Etika, soukromá 116
- Etsi deus non daretur 58, 59
- Etymologie 20
- Evangelikální porozumění 174

- Exegeze dějin působení 110–120
 Exegeze pojmů 55, 56
 Exegeze symbolů 127–133
 Exegeze teologie osvobození 139–149
 Existence 29
 Existenciální interpretace 35, 184–195
 Existenciální filozofie 114, 184

 Feministická exegeze 149–159
 Feministická teologie 182
 Feministické historickokritické bádání 150, 151–152, 157
 Fenomenologická analýza 15, 32, 35
 Fenomenologie náboženství 79
 Fikce 49
 Filologie 20, 137
 Filozofie dějin 27
 Formalismus, ruský 82
 Frankfurtská škola 39
 Fundamentalismus 58, 96, 171nn, 175n, 177nn, 183, 184
 Fundamentální teologie 161

 Gematrie 112
 Génus 28
 Genové inženýrství 170
 Glyptika 75
 Gnóze 21, 122
 Gramatika, generativní 82
 Gramatika, narativní 87
 Gratia spiritus sancti applicatrix 94, 164

 Hegelovský idealismus 36
 Helénismus 20nn, 59
 Hermeneutická spirála 18
 Hermeneutický čtyřúhelník 17, 18, 196, 197
 Hermeneutický kruh 18, 163
 Hermeneutika, Amanda 151
 Hermeneutika empatie 67
 Hermeneutika, historická 81
 Hermeneutika, Kasandra 151
 Hermeneutika kreativní aktualizace 151
 Hermeneutika, nová 102
 Hermeneutika odsouzení 150, 155–157, 158, 159
 Hermeneutika podezření 150, 152–155, 158
 Hermeneutika, Popelka 151
 Hermeneutika, právnická 36
 Hermeneutika, rabínská 21, 112, 115
 Hermeneutika, středověká 23, 114, 116, 171
 Hermeneutika, teologická 323
 Heuristika 31
 Hexapla 23
 Hieros gamos 121, 125
 Historická místa 56–57
 Historická psychologie 67–72
 Historické vědy 30, 186
 Historicita 174, 176
 Historiografie 81
 Historismus 45
 Hlubinněpsychologická exegeze 114, 120–127, 130
 Hra 35, 134nn
 Hřích 122, 156, 183
 Humanismus 43, 45
 Humanitní/Duchovní vědy 30, 31, 32, 35

 Christologický výklad 164
 Chudý/Chudoba 64, 66, 142, 147, 156

 Id 38, 39
 Idealismus 27
 Ideologická funkcionalizace 39
 Ideologická nadstavba 37
 Ideologická náchylnost 66
 Ideologie 100, 154, 158
 Ikonografie 75, 77
 Inanna, bohyně stvořitelka 156
 Inkarnace 146

- Inspirace 26, 45, 164, 171
 Intentio auctoris 40
 Intentio operis 40
 Interaktivní výklad Bible 138
 Interpretace, historická 132
 Interpretace, imanentní dílu 40, 81
 Interpretace, materialistická 37
 Interpretace, náboženskodějinná 114
 Intertextualita 87, 108
 Ipsissima vox/verba Jesu 93
 Iustitia distributiva 56
 Iustitia salutifera 56
- Já 38, 39, 69–70
 Jazyková hra 40, 108
 Jazykový akt 85
- Kabala 22
 Kampenská škola 83
 Kánon, utváření 95, 96
 Kánon v kánonu 163, 170
 Kanonický výklad Písma 80, 93–101
 Kanonicita/Kanoničnost 103
 Karaité 23
 Kázání 113, 191
 Kérygma 58
 Kolektivní výklad 114
 Konečný text 49, 89, 93n, 95, 150, 176
 Kongeniální porozumění 28, 29
 Kontext 201, 202
 Konverzní neuróza 70
 Konzervativní exegeze 174
 Kosmogonie 79
 Kristův (druhý) příchod 48
 Kritika ideologie 37, 62–65, 66, 93, 154n, 157
 Kritika kultury 178
 Kritika redakce 52, 53
 Kritika zaměřená na čtenáře 107
 Kříž 98, 146, 181
 Kultura 37
 Kulturní antropologie 75
- Kumrán 13, 14
 Kvantová fyzika 173
- Laik 29, 58, 88, 100, 141
 Lectio brevior probabilior 48
 Lectio continua 164
 Lectio difficilior probabilior 48
 Libido 38
 Lingvistické strukturální přístupy 80–87
 Lingvistika 80–87
 Literární kritika 49–51, 52, 57, 88, 89, 91
 Literární věda 49nn, 87nn, 93nn, 107, 110–111, 119, 120
 Literární věda zaměřená na recipienty 40
 Literatura tradice 49, 68
 Logika 127, 128
 Logion 50, 77–78
- Maieutika 19
 Marxismus 36n, 62–63, 148n, 205
 Matematika 86, 127
 Matka bohyně 77, 157
 Matriarchát 155nn
 Meditace 122
 Metaforika 190
 Metoda, dogmatická 32
 Metoda, historickokritická 45–61, 88, 89, 93, 120, 133, 150, 167, 174, 180, 186, 202, 203
 Metoda korelace 129
 Metoda pešerů 13
 Metody, lingvistické a strukturální 80–87
 Metodický monismus 35
 Midot 21, 112
 Midraš, exegeze 95
 Mimésis 104
 Mišna 118
 Moderna 171, 183
 Moralismus 70
 Moudrost/Mudrosloví 63, 91–92, 139, 152, 155–156

- Muž 70, 76, 121, 123–126, 149–151, 152n, 182–183
 Mystika 122
 Mýty 121, 122
 Mýty, interpretace 121

 Náboženství 107, 109, 148, 181
 Náboženství, dějiny 32, 58, 79
 Náboženství, kritika 58, 67nn, 71, 72
 Náboženská výchova 130
 Nad-Já 37, 39, 69–70
 Narativní amplifikace 112
 Naratologie 80, 87
 Narcismus 69, 70
 Násilí 149, 152
 Nekončící interpretace 43
 Neutralita 59
 Nevědeckost 173nn
 Níternost 194
 Notarikon 112
 Nová literární kritika 87–93

 Objektivita 86, 107, 203, 204
 Obrana před úzkostí 37, 38, 126, 191
 Odsvětštění 187, 194
 Ordinance žen 149
 Ortodoxie 25
 Ospravedlnění 57, 72, 180
 Osteoarcheologie 74
 Osvícenství 26, 27, 45, 114, 173
 Otec 77, 124–125, 152, 155, 182

 Pantomima 135
 Patriarchální obraz Boha 150, 155, 157
 Patriarchát 150, 153
 Pietismus 26
 Pluralizace 43
 Pobyt (Dasein) 32–34, 184
 Podmínky produkce 200
 Podmínky recepce 200
 Podobenství o jeskyni 18
 Pohádky 121

 Poiésis 104
 Politická teologie 139
 Politika 65, 66, 146n, 171, 179n, 37, 39
 Porozumění bytí 34, 35, 184, 186, 202
 Postmoderna 40nn, 110, 171, 178, 204
 Pozitivismus 35, 76, 80, 82
 Pragmatická interpretace 31
 Pragmatismus 76, 80
 Pravda 19, 35, 59, 72, 94, 110, 130, 132, 171, 172
 Pravda, dogmatická 32
 Pravda, nadčasová 177, 195
 Pravda, nadpřirozená 186
 Pravda, věčná 181, 182
 Pravdivost 72, 176
 Pravdy rozumu 26
 Pravidla, Hilelova 21
 Pravidla, rabbi Eliezera 21, 112
 Pražská škola 82
 Preexistence 146
 Princip rozmyšlení 128
 Proces komunikace 17
 Prvotní text 176
 Předporozumění 34, 158
 Předsudek 35, 36, 110
 Přírodní vědy 30, 31, 74, 82, 172, 173, 183, 184
 Psychoanalýza 37, 38, 67, 120, 122, 130
 Psychodrama 134, 139
 Psychologická interpretace 31
 Psychologické porozumění 28
 Psychologie, hlubinná 120, 121, 122
 Psychopatologie 67
 Psychoterapie 126n, 134

 Racionalismus 26, 45, 127
 Racionalistická kritika Bible 25
 Racionalita 19, 58, 126, 128
 Reference 80
 Reformace 24, 25, 43, 95, 105, 114, 117, 162n

- Relativismus 172, 176
 Rélecture 107, 119, 141
 Romantismus 27, 45
 Rovina, objektální 122–125
 Rovina, subjektální 122, 125
 Rovina vyprávění 98
 Rozhovor 19, 36

 Sacra scriptura sui ipsius interpret 25, 95, 204
 Sekundární literatura 58
 Selbst 70, 121
 Sémantika, referenční 80
 Septuaginta 47, 96–97
 Sexualita 37n, 68, 125, 155, 157, 182n
 Schopnost poznání 18, 193, 195
 Situační etika 195
 Sitz im Leben 54
 Smíření 55, 79, 97, 114
 Smrt 33, 184
 Sociální etika 161
 Sociální kritika 142
 Sociologie 54, 62
 Sofie (Boží moudrost) 21
 Sola scriptura 165
 Sola ecclesia 165
 Sola ratio 165
 Sola scriptura 60n, 92, 162, 165
 Solus affectus 165
 Solus textus 92
 Spiritualita, ženská 155, 159
 Spiritualizace 62
 Splynutí horizontů 36, 110, 113
 Staroorientální obrazy 79
 Stín 121, 122
 Stoa 20, 21
 Strukturalismus 40, 82, 83, 87
 Stvoření 22, 97, 103, 152–153, 157, 183
 Sucessio apostolica 120
 Surveys 72
 Symbol 121, 127nn
 Symbol, reprezentativní 127
 Symbol, diskurzivní 127

 Symbolický význam 175, 181
 Synagoga 95, 117
 Synchronie 81, 200
 Synchronní čtení 87–93

 Talmud 118, 21
 Teogonie 79
 Teologie Božího slova 105
 Teorie relativity 173
 Textová kritika 46–49, 57, 154, 201
 Theopneustie 164
 Tóra 96, 114, 123
 Transcendence 29, 187
 Trojiční výklad 167
 Třídní nepřítel 67
 Třídní postoj 66

 Učení o dvou říších 116–117
 Učení o idejích 18
 Učení o ospravedlnění 70, 163, 170
 Učení o soudech 19, 160
 Učení o svátostech 53
 Událost slova 101
 Umělecký zážitek 35
 Usus elencticus legis 117
 Úzkost 37, 38, 126, 191

 Věcná hermeneutika 24
 Věcná kritika 25, 109, 163
 Věda 35, 119, 150, 173–174
 Vědeckost 111, 118, 119
 Vědecký étos 119, 203
 Vědomí dějinného působení 36, 91
 Víra 99, 100, 145, 148, 172, 180n, 184, 190n, 195
 Vita activa 136
 Vita contemplativa 136
 Viva vox evangelii 102
 Výklad snů 113, 121n, 126, 130
 Význam Písma, čtvrtý 43, 198
 Význam Písma, mnohonásobný 23
 Význam Písma, několikanásobný 22

Význam textu, historický 191
Vzkříšení 16, 48, 143, 146, 156,
181

Zákon 69, 70, 117, 123, 165

Zázračné příběhy (vyprávění) 145,
190–193

Zbožnost chudých 66, 142

Zjevení 32, 151, 161, 181

Znovuzrození 26

Žena 51, 70, 124, 136n, 146,
149–159, 162a

Ženskost 76–77, 151, 155–157

Životní prostředí 170

EDICE

7. SVAZEK

STUDIUM

Úvod do biblické hermeneutiky Manfred Oeming

Z německého originálu *Biblische Hermeneutik*,
vydaného nakladatelstvím
Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt (1998),
přeložil a bibliografii doplnil Filip Čapek
Redakčně zpracoval Václav Konzal
Typografie Zbyněk Kočvar
Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
v Praze roku 2016 jako svou 1425. publikaci
Vydání druhé. AA 14,99. Stran 264
Odpovědný redaktor Jaroslav Vrbenský
Vytiskla Tiskárna a vydavatelství 999, s. r. o.
Doporučená cena 298 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.
Praha 3, Víta Nejedlého 15
e-mail: info@ivysehrad.cz
www.ivysehrad.cz

ISBN 978-80-7429-524-9